

2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2-х т. – К.: Либідь: Військо України, 1994. – Кн.1. – 422 с.; Кн.2. – 428 с.
3. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): Джерелознавче дослідження. – К., 1999. – 447 с.
4. ГДА СБУ. – Ф.6. – Спр.69544–фп.
5. Довгань К. Київський університет в умовах посилення сталінського тоталітарного режиму (1933–1941 рр.). Автореф. дис. ... канд. історичних наук. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2008.
6. Заруба В. Знищення київської школи істориків М. Грушевського: За матеріалами архіву ВУАН // Сучасність. – 1996. – №5. – С.105–116.
7. Литвин Н. Політичний терор 1920–30-х років щодо інтелігенції України в ідеологічному обґрунтуванні партійно-радянськими лідерами // Вісник Київського славістичного університету. Серія: Історія. – К.: КСУ, 2005. – №20. – С.111–119.
8. Юркова О. Київська історична школа М. С. Грушевського: доля науковців // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1998. – №1/2. – С.263–280.
9. Репресії в Україні. Бібліографічний покажчик / Упор. С. Бабич, В. Патока. – К.: «Смолоскип», 2007. – 520 с.

References

1. Bazhan O., Danyluk Y., Rubliov O. Istoria pid presom ideologii // Znevezhena Klio: Zb. na poshanu akad. NAN Ukrainy P. Tron'ka / In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy; Redkol.: Y. Danyluk (golov. red) ta in. – K., 2005. – S.3–74.
2. Bilas I. Represyivno-karalna systema v Ukraini 1917–1953: suspilno-politychnyi ta istoryko-pravovyi analiz. U 2 t. – K.: Lybid; Viisko Ukrainy, 1994. – Kn.1. – 422 s.; Kn.2. – 428 s.
3. Bilokin S. Masovyi terror yak zasib derzhavnogo upravlinnya v SSSR (1917–1941 rr.). Dzhereloznavche doslidzhennya. – K., 1999. – 447 s.
4. GDA SBU. – F.6. – Spr.69544–fp.
5. Dovgan K. Kyivskiy universytet v umovah posyleniya stalinskogo totalitarnogo regimy (1933–1941 rr.). Avtoref. dys. ... kand. istorychnyh nauk. – Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. – Kyiv, 2008.
6. Zaruba V. Znyshchennya kyivskoi shkoly istorykiv M. Grushevskogo: za materialamy arhivu VUAN // Suchasnist. – 1996. – №5. – S.105–116.
7. Lytvyn M. Politychnyi terror 1920–1930-h rr. shchodo inteligentsii Ukrainy v ideologichnomu obgruntuvanni partiino-radyans'kymy lideramy // Visnyk Kyivskogo slavystychnogo universytetu. Seria: istoria. – K.: KSU, 2005. – №20. – S.111–119.
8. Yurkova O. Kyivs'ka istorychna shkola M. S. Grushevskogo: dolya naukovtsiv // Z arhiviv VUCHK–GPU–NKVD–KGB. – 1998. – №1/2. – S.263–280.
9. Represii v Ukraini. Bibliografichnyi pokazhchik / Upor. Ye. Babych, V. Patoka. – K.: «Smoloskyp», 2007. – 520 s.

Nikolaeva N. B., Ph.D. in Historical Sciences, Research Officer at the Faculty of History of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), natalienik8@gmail.com

Faina Mykhailivna Khmara: how she was repressed by the NKVD in 1937

The biography of Kyiv State University graduate, the director of Kyiv 163rd secondary school in Darnitsa Faina Khmara, her life and activity are analyzed in this article. The causes of her arrest and security officers' negative attitude towards representatives of Ukrainian science and education in the 1920s – 1930s. The fate of Kyiv State University graduate, the director of the 163rd secondary school Faina Khmara was quite typical for those arrested in 1936–1937. The NKVD accused her of involvement in devised so-called «Trotskyist organization», of intentions to carry out terrorist acts against members of the Communist party and the Soviet government. The objective of this article is to analyze the causes and circumstances of the arrest of Kyiv State University graduate, the director of the 163rd secondary school in Darnitsa Faina Khmara, conducted in 1937, and also to follow the fate of this secondary school director. One of the purposes of Ukrainian modern historical science is to return from the oblivion the names of innocent repressed people, regardless of their political views or party affiliation.

Keywords: political repressions, teachers, the NKVD, the USSR, Kyiv Taras Shevchenko State University.

* * *

УДК 929:51–74+624.04

Салата Г. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри інформаційної, бібліотечної
та архівної справи, Київський національний
університет культури і мистецтв
(Україна, Київ), salaty@bigmir.net

**НАУКОВО–ТЕХНІЧНА ШКОЛА
ПРОФЕСОРА Л. Д. ПРОСКУРЯКОВА:
ПЕРСОНІФІКАЦІЯ ІСТОРІЇ НАУКИ І ТЕХНІКИ**

Зроблена спроба окреслити головні етапи наукової діяльності Михайла Митрофановича Філоненка–Бородича (1885–1962 рр.) як ученого у галузі механіки, математики, автора досліджень з питань опору матеріалів і теорії пружності, просторових задач з теорії пружності, механічної теорії міцності, моделі пружної основи. Відзначена ключова роль Л. Д. Проскуракова у становленні майбутнього вченого зі світовим ім'ям професора М. М. Філоненка–Бородича.

Метою статті є відтворення ключових віх професійної діяльності М. М. Філоненка–Бородича. Методологічною основою дослідження є загальні принципи об'єктивності та історизму. Висновки роботи полягають у констатації факту про достеменно не досліджений науково–педагогічний доробок вченого.

Ключові слова: Михайло Митрофанович Філоненко–Бородич, будівельна механіка, теорія пружності, опір матеріалів, Лавр Дмитрович Проскураков, наукова діяльність, будівництво мостів, наука, техніка, історія науки і техніки.

Науково–технічна школа професора Л. Д. Проскуракова персоніфікує діяльність Михайла Митрофановича Філоненка–Бородича (1885–1962 рр.) – видатного вченого у галузі будівельної механіки, математики, власне учня Лавра Дмитровича Проскуракова (1858–1926 рр.), дослідника питань опору матеріалів і теорії пружності; автора численних навчально–методичних праць, посібників, підручників з теорії пружності і опору матеріалів є актуальною з багатьох причин.

Вже у ранніх роботах М. М. Філоненка–Бородича проявилися характерні риси його творчості: чіткість математичного аналізу, технічні аналогії, глибина опрацювання розглянутої проблеми. Це дозволило йому знаходити оригінальні рішення і виявляти нові властивості та явища навіть при вирішенні завдань, які, здавалося б, вичерпані численними попередниками. М. М. Філоненко–Бородич є автором підручників для вищих навчальних закладів з опору матеріалів і теорії пружності.

Історіографічний аналіз проблеми свідчить, що проблема не обійдена увагою дослідників, але носить фрагментарний характер. Загалом це роботи перших років після смерті вченого: некрологи та короткі відомості загального характеру. Грунтовними є роботи учнів і сучасників вченого, втім із значною кількістю історичних невідповідностей, джерельних втрат, що стали ґрунтом для подальших розвідок та сформувавши асиметрію історіографії питання. Нарешті, енциклопедичні видання містять короткі відомості про головні віхи життя і діяльності М. М. Філоненка–Бородича, що сформовані на основі попередніх розвідок та інституцізували асиметрію історіографії.

Вище зазначене надає можливість виділити не вирішені раніше частини загальної проблеми, зокрема: надати історичну ретроспективу наукової діяльності М. М. Філоненка–Бородича через виявлену джерельну базу, через питання та виправлення фактологічних втрат в історіографії проблеми, дослідити і показати вплив особи в історії науки і техніки через персоніфікацію науки, що у ХХІ ст. може і повинна стати одним із шляхів гуманізації і гуманітаризації системи освіти.

Метою окресленої роботи є спроба згідно методики і методології історичних досліджень окреслити роль наукової діяльності М. М. Філоненка–Бородича в історії вітчизняної науки і техніки; у розробці методів теорії пружності і опору матеріалів, кристалізувати та надати стислий аналіз напрацювань вченого. Розвідка ґрунтується на використанні методів історико–хронологічного і порівняльного аналізу; логічного методу із залученням документальної та історіографічної бази напрацювань вітчизняних і зарубіжних вчених.

Михайло Митрофанович народився 4 червня (23 травня) 1885 р. у місті Глухів Чернігівської губернії (нині Сумської області) у родині дворян. У 1893 р. юний Михайло здобуває право навчатись у Глухівській класичній гімназії, яку закінчив у 1898 р., поступив на юридичний факультет Імператорського Університету Св. Володимира у Києві, а після закінчення займав посаду судового слідчого в м. Карачів Орловської губернії. У 1909 р. представив на огляд професурі роботу на тему «Класифікація унікурсальних кривих третього порядку». Отримавши блискучу математичну підготовку в університеті він поступає іде до Московського інженерного училища.

Основні курси з фізики та математики в училищі читали провідні професори Московського університету. Перш за все слід згадати Лавра Дмитровича Проскурякова (1858–1926 рр.) – професора, інженера, новатора, мостобудівника, педагога, учнями якого, крім Михайла Митрофановича були вчені зі світовим ім'ям: С. О. Патон, І. П. Прокоф'єв, П. А. Веліхов, П. Я. Каменцев та послідовники П. К. Худяков, В. А. Кісельов, О. О. Гвоздев, І. М. Рабінович, Б. М. Жемочкін та ін.

Л. Д. Проскуряков перший у Європі відмовився від проектування складних за конструкцією і розрахунками ґраткових мостових ферм. Він спроектував і розробив параболічні й полігональні статично визначені мостові ферми з шпренгельною ґраткою, запропонував консольні й аркові ферми для залізничних мостів.

Михайло Митрофанович завжди з вдячністю згадував про професора Проскурякова, адже був його учнем. Через багато років, в 1927 р. Михайло Митрофанович написав некролог про Л. Д. Проскурякова [1] і випустив у світ посмертне видання лекцій з будівельної механіки свого вчителя. Він казав: «З ім'ям Лавра Дмитровича пов'язана низка великих досягнень і нових методів в мостовій справі, де він займав одне з перших місць ... він був в той же час засновником абсолютно нового методу викладання будівельної механіки, започаткував паралельне проходження курсу на лекціях і семінарських заняттях з рішенням великої кількості завдань і виконанням низки домашніх завдань» [1].

«Він вперше ввів у вищій школі графо–аналітичні методи розрахунку ... Лавр Дмитрович дав багато нових і сміливих рішень, які швидко набули поширення на практиці. Особливо слід відзначити Єнісейський міст біля Красноярська, де вперше в Росії були застосовані ферми з шпренгельними ґратами, великою довжиною прогону і новими конструкціями проїжджої частини з нерозрізними поздовжніми і наскрізними поперечними балками. Тут вперше в розрахунковій практиці був застосований метод ліній впливу. Єнісейський міст отримав велику популярність і приніс автору Золоту медаль на Всесвітній виставці в Парижі в 1900 р. Не

можна не відзначити двох витончених і легких аркових мостів через Москву–ріку на Московській окружній залізниці. Обидва вони слугують окрасою Москви, обидва знаходяться поблизу могили Лавра Дмитровича і є найкращим йому пам'ятником» [1].

Питання розрахунків і властивостей явищ поздовжнього вигину цікавили Михайла Митрофановича ще у студентські роки, отримавши практичну підготовку та світогляд інженера–практика Філоненко–Бородич публікує ряд досліджень, зокрема: «Дослідження інженера Погоржельського і особливості поздовжнього вигину» (1927 р.) [2]; «Дослідження Н. В. Погоржельського і особливості задачі з поздовжнього вигину» (1935 р.) [3].

Так, у першій із окреслених вище робіт, вчений аргументовано піддає критиці один із помилкових поглядів на сутність явища поздовжнього вигину, що призводять до неправильної оцінки критичної сили. Йдеться про новачку інженера Погоржельського визначати спосіб розрахунку, що дозволяв значно збільшити поздовжнє навантаження і тому привертав увагу інженерів. Однак, робота мала протириччя у суті трактування явища втрати стійкості і по суті була помилковою. Михайлу Митрофановичу довелося протягом ряду років публічно виступати із запереченням пропозицій Погоржельського.

Оригінальним викладом матеріалу вирізняються дослідження Михайла Митрофановича щодо косоного вигину і вигину смуги. Так, згідно методу Філоненка–Бородича, відповідність між заданим і перетвореним перетином дозволяє легко знаходити нульову лінію, а також статичні моменти і моменти інерції. Значення моменту інерції об'єкта залежить від його форми та розподілу маси в об'ємі.

У дослідженні «Про вигин смуги» (1936 р.) науковець розглянув задачу про вигин смуги, по довгих сторонах якої прикладені довільно задані навантаження, а також смуги, одна з довгих сторін якої лежить на жорсткій основі, а інша навантажена. Робота містить суттєве спрощення відомих рішень Ріб'єра і рішень Файлона, а саме: повністю звільняє від необхідності вирішувати системи спільних рівнянь для визначення коефіцієнтів ряду, що висловлює функцію напружень Ері [4].

Учений запропонував кілька наближених теорій пружної основи, що замінюють реальний ґрунт деякої умовної розрахункової моделі: мембранна і ламінарна моделі Михайла Митрофановича. Так, мембранна модель має велику розрахункову гнучкість, що характеризується двома числовими параметрами. За своїми властивостями вона ніби займає проміжне місце між моделлю Вінклера і моделлю пружного півпростору.

Ця модель призводить до досить простих диференціальних рівнянь з постійними коефіцієнтами. Для кожної з цих моделей Михайло Митрофанович склав і інтегрував диференціальні рівняння рівноваги, що дало можливість отримати рішення для півплощини та півпростору, для шару кінцевої постійної товщини, для шару на жорсткій основі.

Водночас, на прикладі розрахунку балок і плит на пружній основі простежується тенденція зближення і взаємного переплетення методів будівельної механіки і математичної теорії пружності. Ефективність і застосування системи функцій до вирішення

завдань теорії пружності, у вирішенні плоскої задачі про стиснення прямокутної пластини довільними навантаженнями на двох протилежних сторонах, а також задачі про вигин прямокутної пластини, у якій два протилежних краї закріплені – практичні наукові пропозиції вченого. Значним внеском у розробку методів дослідження напружено-деформованого стану об'ємних тіл є метод вирішення просторових задач теорії пружності на основі варіаційного принципу Кастільяно, що розробляв М. М. Філоненко–Бородич.

М. М. Філоненко–Бородич у своїй останній опублікованій роботі «Про плоску задачу для клину», використав розроблений метод для вирішення завдання по трикутному диску, що несе довільне, урівноважене навантаження по одній грані, з двома іншими гранями, вільними від навантажень. Вчений суттєво доповнив і завершив класичну задачу з нескінченного клину. Крім того, Михайло Митрофанович удосконалив питання розробки теорії міцності для матеріалів, що мають різний опір матеріалів [5].

Особливо слід зазначити, що крім критичної напруги, теорія дозволяє визначити стан поверхні руйнування і величину відповідних нормальних і дотичних напруг. Мор сформулював теорію міцності на основі широкого узагальнення наявних експериментальних уявлень, вважаючи, що причиною руйнування є дотичні напруги, критичне значення яких залежить від нормальної напруги. Саме у роботах М. М. Філоненка–Бородича враховується проміжне головне напруження і будується обхідна поверхня, що характеризується умовою міцності. Однак, в більшості випадків, що зустрічаються в практиці проектування, проміжна головна напруга істотно не впливає, тому теорія Мора набуває вагомий практичний значення.

Введені узагальнені інваріанти дозволили Михайлу Митрофановичу розглянути у просторі різні теорії міцності і зробити порівняльний аналіз. Аналіз напруженого стану тіла і існуючих критеріїв міцності дозволив ученому узагальнити критерій Мора і запропонувати критерій міцності, що врахував всі три головні напруги і визначив реальні властивості матеріалу.

Ідеї М. М. Філоненка–Бородича про можливість побудови теорії міцності в просторі головних напружень і узагальнених інваріантів тензора напружень знайшли своє практичне відображення у курсі лекцій, механічних теорій міцності, які він читав у вищих технічних навчальних закладах колишнього СРСР.

Професор М. М. Філоненко–Бородич запропонував записувати умови міцності у вигляді алгебраїчної суми добутку двох або декількох співмножників, другого або навіть третього ступеня щодо головних напружень, що містить певне число довільних сталей, які визначаються з дослідів, в тому числі і з дослідів при складному напруженому стані. Розрахунок пружної стрижневої системи контактує з пружною основою такої системи і має бути доповнений схемою стрижня на пружній основі.

Михайло Митрофанович Філоненко–Бородич – вчений, який при постановці задачі визначення оптимальних параметрів виділяв і описував один або кілька критеріїв ефективності (якості) технічної системи, що дозволяють з декількох альтернативних варіантів системи обрати найкращий. Найбільше

застосування при конструюванні критеріїв міцності отримав метод М. М. Філоненка–Бородича, що полягає у конструюванні девіаторних і меридіальних кривих. Науковець оптимізував параметри, які можна змінювати і від яких залежать критерії ефективності; обмеження на параметри та їх співвідношення, які повинні бути виконані.

Внесок М. М. Філоненка–Бородича у розробку теорії пружності і теорії міцності не має відворотного відліку, адже у технзнанні співвідношення емпіричного і теоретичного зберігає інше значення, ніж у природознавстві, де ступінь теоретизації вищий. Ім'я Михайла Митрофановича, учня професора Лавра Дмитровича Проскуракова, видатного вченого–механіка і педагога широко відоме серед фахівців у галузі теорії пружності механіки суцільних середовищ, що вивчає деформації і напруження в тілах; будівельної механіки і опору матеріалів.

Підсумовуючи вище сказане, варто окреслити ряд положень та висновків, згідно мети і завдання дослідження: ідеї Михайла Митрофановича про можливість побудови теорії міцності в просторі головних напружень знайшли своє яскраве відображення у науковій, навчально–методичній літературі та практичній діяльності. Для теорії розрахунку руху поїздів на проєктованих і існуючих залізницях метод Філоненко–Бородича мав важливе практичне значення, адже у декілька разів зменшив собівартість виробництва.

На основі методів математичної статистики і теорії ймовірностей, вчений вирішив важливі для економіки країни питання теорії амортизації майна залізничного транспорту і пов'язані з цим щорічні витрати держави; питання про методи вимірювання роботи залізничного транспорту, а також питання теорії похибок при обрахунку фіскального зиску залізниць. М. М. Філоненко–Бородич – гідний учень свого вчителя Лавра Дмитровича Проскуракова, який випередив час та своєю діяльністю поповнив золоту скарбницю сторінок вітчизняної науки і техніки та науково–технічної школи професора Проскуракова зокрема.

Список використаних джерел

1. Філоненко–Бородич М. Профессор Л. Д. Проскураков (некролог) / М. Філоненко–Бородич // Труды МИИТ. – 1927. – Вып.3. – С.9–11.
2. Філоненко–Бородич М. М. Исследование инженера Н. В. Погоржельского и особенности продольного изгиба / М. М. Філоненко–Бородич // Вестник инженеров: Научно–технический орган всероссийской ассоциации инженеров. – Москва, 1927. – №4–5.
3. Філоненко–Бородич М. М. Исследования Н. В. Погоржельского и особенности задачи о продольном изгибе / М. М. Філоненко–Бородич // К вопросу о расчете сжатых стержней [Текст]: Метод проф. Н. В. Погоржельского: [Сборник статей]. – Москва: изд-во и 1 тип. Трансжелдориздат, 1935. – 108 с. – (Труды Московского института инженеров транспорта им. И. В. Сталина; Вып.48).
4. Філоненко–Бородич М. М. Об изгибе полосы / М. М. Філоненко–Бородич // Сборник статей по строительной механике. – II. – Вестник ВИА РККА. – 1937. – №20. – 238 с.
5. Філоненко–Бородич М. М. О плоской задаче для клина / М. М. Філоненко–Бородич // Прикладная математика и механика. – 1962. – Т.26. – Вып.3. – С.120–138.

References

1. Filonenko–Borodich M. Professor L. D. Proskurjakov (nekrolog) / M. Filonenko–Borodich // Trudy MIIT. – 1927. – Вып.3. – С.9–11.

2. Filonenko–Borodich M. M. Issledovanie inzhenera N. V. Pogorzhe'skogo i osobennosti prodol'nogo izgiba / M. M. Filonenko–Borodich // Vestnik inzhenerov: Nauchno–tehničeskij organ vserossijskoj asociacii inzhenerov. – Moskva, 1927. – №4–5.

3. Filonenko–Borodich M. M. Issledovanija N. V. Pogorzhe'skogo i osobennosti zadachi o prodol'nom izgibe / M. M. Filonenko–Borodich // K voprosu o raschete szhatyh sterzhnej [Tekst]: Metod prof. N. V. Pogorzhe'skogo: [Sbornik statej]. – Moskva: izd–vo i 1 tip. Transzheldorizdat, 1935. – 108 s. – (Trudy Moskovskogo instituta inzhenerov transporta im. I. V. Stalina; Vyp.48).

4. Filonenko–Borodich M. M. Ob izgibe polosy / M. M. Filonenko–Borodich // Sbornik statej po stroitel'noj mehanike. – II. – Vestnik VIA RKKA. – 1937. – №20. – 238 s.

5. Filonenko–Borodich M. M. O ploskoj zadache dlja klina / M. M. Filonenko–Borodich // Prikladnaja matematika i mehanika. – 1962. – T.26. – Vyp.3. – S.120–138.

Salata H. V., Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Information, Library and Archives, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Kiev), salaty@bigmir.net

Scientific school of Professor L. D. Proskuryakov: personification of the history of science and technology

The publication attempts to outline the main stages of scientific activities of Mikhail Mitrofanovich Filonenko–Borodicz (1885–1962) – the famous scientist in the field of mechanics, mathematics, the author of research on strength of materials and theory of elasticity, spatial problems of theory of elasticity, mechanical strength theory, the model of elastic Foundation. The key role of L. D. Proskuryakov in the formation of the future world scientist Professor Filonenko–Borodicz is indicated.

The article aims at defining key milestones of Filonenko–Borodicz's professional activities. The methodological background of the study is the general principle of objectivity and historicism. The author concludes that scientific and pedagogical heritage of the scientist has not been accurately studied.

Keywords: Mikhail Mitrofanovich Filonenko–Borodicz, structural mechanics, theory of elasticity, mechanics of materials, Lavr Dmitrievich Proskuryakov, scientific activity, bridge construction, science, technology, history of science and technology.

* * *

УДК 930.1(477)

Слободянюк М. А.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
українознавства, Дніпропетровський національний
університет залізничного транспорту
(Україна, Дніпро), nikslobo@gmail.com

СУЧАСНА РЕГІОНАЛЬНА ІСТОРІОГРАФІЯ АНТИФАШИСТСЬКОЇ БОРОТЬБИ ОУН–УПА

Здійснено спробу проаналізувати стан висвітлення у сучасній регіональній історіографії антифашистської діяльності ОУН–УПА. Зазначено, що після здобуття державної незалежності України проблематика ОУН–УПА стала однією з найбільш популярних серед науковців. Фактографічну основу синтетичних праць з цієї тематики складають публікації краєзнавчого, локального характеру. З'ясовано, що найбільша увага регіональних дослідників була спрямована на основні центри активності українського національно-визвольного руху: Волинь і Галичину. Більшість аспектів боротьби українських націоналістів проти окупантів у цих регіонах висвітлена на належному науковому рівні. Водночас, проблематика, пов'язана переважно зі східними та центральними регіонами України потребує подальших пошуків. Встановлено, що недостатньо опрацьованими залишаються такі теми, як боротьба з окупантами оунівського підпілля у містах Галичини, Волині, Буковини і Закарпаття та у сільській місцевості Східної і Центральної України.

Ключові слова: історіографія, ОУН–УПА, Друга світова війна, антифашистська діяльність, регіональні дослідження, Волинь, Галичина.

Від моменту здобуття державної незалежності України діяльність ОУН і УПА стала однією з найбільш популярних серед науковців. Значне місце у цих дослідженнях належить питанням антифашистської боротьби ОУН і УПА. Упродовж останньої чверті століття з'явилась значна кількість праць, присвячених антифашистській діяльності ОУН–УПА в окремих місцевостях України.

Волинь як коліска повстанської армії привернула найбільшу увагу дослідників українського руху Опору.

Цю тему розробляли О. Озимчук [34] і О. Ленартович [26]. Про діяльність ОУН–Б на Волині написала монографію Г. Стародубець. Вона встановила, що вже у 1942 р. були закладені основи трифронтової боротьби: проти радянських партизанів, польських колоністів і гітлерівців одночасно. Це значно послаблювало українські самостійницькі сили. Головною особливістю 1942 р. в діяльності бандерівців стала наявність внутрішньопартійного конфлікту між «волинською» і «галицькою» групами. Головний Провід не зміг реально оцінити настрої населення Волині. Саме тому намагання Крайового Проводу ОУН активізувати збройний опір окупантам під оунівським керівництвом не підтримувалися. Зовнішнім проявом цього конфлікту стала інертність бандерівського руху у військовій сфері, яка тривала до осені 1942 р. [44].

В. Мазурок, розглядаючи історію антифашистської боротьби на Волині, навів кілька фактів, що український рух Опору був представлений формуваннями ОУН–Б і ОУН–М, гетьманцями, загонами Т. Бульби–Боровця і Фронту української революції (ФУР) під орудою Т. Басюка. Всі вони до осені 1943 р. були підпорядковані або роззброєні бандерівцями [27].

На основі спогадів, документів, наукової і публіцистичної літератури про розвиток і діяльність Служби безпеки ОУН–Б у Волинській області розповідається у праці Я. Антонока [1]. У праці розкриті раніше невідомі, часто замовчувані, «темні» сторінки діяльності «есбістів». Були висвітлені питання структури СБ, процес підготовки працівників, боротьба з німецькою і радянською агентурою, слідчо–оперативна і розвідувально–агентурна робота тощо. Цінність монографії полягає в тому, що вона суттєво доповнює уявлення про діяльність СБ ОУН–Б по всій Україні.

У рамках проекту «Літопис УПА» видано книгу В. Ковальчука [18]. Акцент у його праці зроблений не на військово–політичній діяльності ОУН–УПА, а на розвитку і функціонуванні мережі ОУН–Б та запілля УПА. Коло охоплених дослідником питань включало специфіку діловодства та архівної справи в запіллі УПА, особливості діяльності референтур запілля УПА, регіональні відмінності функціонування референтур, проблему криптонімів та псевдонімів. Автор окреслив межі свого наукового пошуку Волинню і Півднем Поліссям, але наголосив на потребі типологізації особливостей функціонування мережі ОУН(б) та запілля УПА в рамках цілої УПА, українського національно-визвольного руху як такого та в ширших політичних та інтелектуальних контекстах.

Ще одним центром українського руху Опору стала Галичина. Цьому краю присвячені дисертації Н. Мизака та В. Старки [31; 43]. Діяльність ОУН–УПА у Тернопільській області вивчав Ф. Полянський [39]. Автор дійшов висновку, що радянському підпіллю не вдалося створити там єдиної централізованої структури. Значного впливу в краї воно не мало. Польський рух Опору особливо сильні позиції мав на півдні області – у Бучацькому районі. Боротьбу з німцями вели також курені УПА–Захід, що діяли на території центральної і південної Тернопільщини. Бережанська округа стала місцем перебування керівників ОУН–УПА Р. Шухевича, М. Арсенича, Я. Бусла, а також проведення важливих заходів організаційно–військового характеру